

581.5(082)

П78

ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЇ ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

*Матеріали
VII Міжнародної науково-практичної
конференції*

**Кривий Ріг
«Видавничий дім»
2008**

ЕКОЛОГО-БІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОТРУЙНИХ ТА ШКІДЛИВИХ РОСЛИН ДНІПРОПЕТРОВЩИНИ

*Афонін А. П., Ющук Є. Д.,
Криворізький державний педагогічний університет*

Низькопродуктивні земельні ділянки складаються з малоцінних різно-травних рослин, забур'янені отруйними, шкідливими та баластними рослинами. Багато з них є небезпечними, а інколи навіть смертельними як для домашніх тварин, так і для людей. На наших землях різного призначення зустрічаються такі рослини: Цикута отруйна – *Cicuta virosa* L., Болиголов плямистий – *Conium maculatum* L., Аконіт дібровний – *Aconitum nemorosum* L. та цілий ряд інших. Значної шкоди тваринам завдають і такі шкідливі рослини як сокирки, ломиніс, гармала, анемони, зіновать та ін. Ці рослини викликають у тварин тяжкі захворювання, погіршують якість тваринної продукції. Дійовий контроль та допомогу в цьому питанні можуть надавати природодослідники та учнівські колективи під керівництвом вчителя-біолога. Виявлені масові зростання отруйних рослин відмічають на картосхемах.

Переважна кількість отруйних і шкідливих рослин використовується у медицині з початком бурхливого розвитку фітотерапії, що припадає на XIX століття, коли вийшла в світ багатотомна праця Амбодіка-Максимовича Н. М. «Врачебное веществование», в котрій описано і замальовано багато рослин різними кольорами.

Отруйні та шкідливі для людини і домашніх тварин рослини відомі з глибини віків. Фітоотруту використовували для отруювання холодної зброї. Відомо багато випадків використання рослинних отрут заради вбивства кривих державних діячів, наприклад, старогрецького філософа Сократа та ін.

Поруч із свідомим використанням таких отрут відомі численні випадки отруєння людей і тварин через незнання чи необережність застосування вже відомих отруйних рослин. Великий внесок в справі вивчення рослинних отрут належить А. П. Орехову, І. А. Гусиніну, І. В. Ларіну та ін.

Варто мати на увазі і те, що чимала група рудеральних бур'янів, які ростуть поблизу житла людини отруйні та шкідливі. Найголовнішими з них є: Болиголов плямистий – *Conium maculatum* L., Чистотіл звичайний – *Chelidonium magus* L., Дурман звичайний – *Datura stramonium* L., Блекота чорна – *Hiosciamus niger* L. та ін.

На різних етапах еволюції бур'янова рослинність у різних умовах зовнішнього середовища вимушена була пристосовуватися, щоб продовжити своє існування. Внаслідок цього виробилися особливості біології, котрі забезпечують пристосованість до різних екологічних умов середовища.

Характерні особливості бур'янових рослин: тривалість життєздатності насіння і недружність проростання його. Головна причина недружного проростання – наявність біологічного спокою, коли фізіолого-біохімічні процеси сповільнені, а ріст зовсім припиняється. Із загально біологічних особливостей період спокою насіння бур'янових рослин являє собою механізм пристосування рослини зберегти життєздатність у несприятливих умовах. Це один із шляхів саморегуляції життєвих процесів організму для збереження ботанічного виду.

Отруєність ботанічних видів рослин залежить від вмісту в їх складі отруйних речовин, які інтенсивно впливають на людський та тваринний організми. Велику кількість алкалоїдних рослин містять родини жовтецевих, метеликових та пасльонових. Алкалоїди широко використовуються в медицині та ветеринарії.

Слід відмітити, що значення цих речовин для організму рослин, в яких вони утворюються, не з'ясовано.

Дослідники висловлюють думку про те, що отруйні речовини захищають рослину від різних шкідників та паразитичних грибів.

Екологічні групи отруйних та шкідливих рослин флори Дніпропетровщини.

Найчастіше зустрічаються такі екологічні групування рослин:

1. Суходільні луки та степові ділянки. У межах Дніпропетровщини природні суходільні луки займають невелику площу тому, що безлісі площі використовують для вирощування сільськогосподарських культур. Тому природна рослинність залишилась тільки по схилах, у балках та інших незначних за розмірами площах.

З числа отруйних та шкідливих рослин, які ростуть на згаданих ділянках, поширені: Жовтець багатоквітковий – *Ranunculus polyanthemos* L., Сон чорніючий – *Pulsatilla nigricans* L., Реп'яшок яйцевидний – *Ceratocephala testiculata* L., Зірочник злаковидний – *Stellaria graminea* L., Пижмо звичайне – *Tanacetum vulgare* L. та ін.

П. Заплавні луки та болота. Надмірне використання лук веде, як і в випадку з суходільними луками, до випадання з травостою корисних рослин та масового розростання шкідливих та отруйних видів. З числа отруйних та шкідливих рослин на заплавних луках та болотах поширені: Жовтець язиколистий – *Ranunculus lingua* L., Жовтець повзучий – *Ranunculus repens* L., Жовтець отруйний – *Ranunculus sceleratus* L., Жовтець їдкий – *Ranunculus acris* L., Щавель горобиний – *Rumex acetosella*, Щавель український – *Rumex ucrainicum* L., Вех широколистий – *Sium latifolium* L., Вех сизаровидний – *S. Sisaroides* L., Омег водяний – *Oenanthe aquatica* L., Частуха подорожникова – *Alisma plantago-aquatica* L., Частуха ланцетна – *A. lanceolatum* L., Лепешняк плаваючий – *Glyceria fluitans* L., Авран лікарський – *Gratiola officinalis* L., Тризубець болотний – *Triglochin palustre* L. та ін.